

KOLEKTIVNÍ VĚDOMÍ A IDENTITA VOLYŇSKÝCH ČECHŮ PRAMENÍCÍ Z ČESKO-UKRAJINSKÝCH VZTAHŮ V ORÁLNĚ-HISTORICKÉM VÝZKUMU

Luděk Jirka

*Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice; Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze
ludek.jirka@seznam.cz*

Collective Consciousness and Identity of Volhynian Czechs based from czech-ukrainian Relationships in Oral History Fieldwork

Abstract—Changeability of czech-ukrainian relationships in multiethnic Volhynia is different envisaged from specialized literature and from respondent's narration. Czechs were coming into this area from 1868 and in spite of tsarist benefits (like nonpayment of taxes, not enter the army forces, buying farm land for cheap value) created poor inhabitants and they have to begged from Ukrainians. Agricultural knowledges and workability improved economic position of Czechs and means creation wealthier walk of life to the prejudice of Ukrainian in short temporal period. In spite of that, it didn't provoke conflicts. Moreover, tsarist government prevented to rising economical position of Ukrainians, eg. by preferring collective economical development and inhibiting bussines enterprising. Social structure was etabled as disadvantage for Ukrainians and advantage for Czechs. Furthermore, Czechs inhabitants brought higher culture. Consciousness of higher social position can be seen in narration in oral history research. Respondents borned in 1918–1927 on the west Volhynia saw their life in system of social superiority (economically, culturaly) and these feelings are also aplicated in their history. USSR fanned nationalist movements after arrival to the West Volhynia in 1939. Activity of ukrainian nationalist atomized czech-ukrainian relationships. In spite of setting nationalist policy to USSR regime by specialized literature, respondents mentioned it to the Nazi regime. Differences between specialized literature and oral history research is explainable, feelings and experiences from czech-ukrainian relationships in Volhynia are showing, how was created collective consciousness and identity of respondents.

Key Words—Volhynia, czech-ukrainian relationships, narration, mentality, ukrainian nationalist, confrontation

ÚVOD

CÍLEM příspěvku je otázka proměny česko-ukrajinských vztahů od příchodu Čechů na Volyni do reemigrace v roce 1947. Česko-ukrajinské vztahy jsou v literatuře a v naracích respondentů z řad volyňských Čechů interpretovány odlišně, pro oba zdroje jsou zásadním prvkem života na Volyni, přesto jim přiřkládají odlišný důraz. Příspěvek má objasnit, jak respondenti

vnímají své ukrajinské protějšky a vysvětlit významné faktory ovlivňující změny ve vzájemném vztahu.

KRÁTKÁ HISTORIE VOLYŇSKÝCH ČECHŮ

Oblast Volyně prodělala překotný historický vývoj. Pod carské Rusko se dostala už ve třetím dělení Polska v roce 1795 a právě Rusové byli vládnoucí politickou mocí v době příchodu Čechů na Volyni. První obec Čechů, tzv. Luthardovka, byla založena již v roce 1863, ale organizovaný příchod probíhá až v letech 1868–1880. Tato emigrace vyplývala z represí proti polskému obyvatelstvu Volyně po poražení protiruského povstání v roce 1863 a následným levným prodáváním půdy. Poláci byli na Volyni většinou velkostatkáři, a jelikož se němečtí kolonizátoři neprosadili jako heterogenní prvek, byli carskou vládou pozváni Češi, aby rozbili tradiční polskou soudružnost. Tento příslib příchodu Čechů neplýnul pouze ze Slovanského sjezdu v roce 1867 v Moskvě, kde carská strana žádala české představitele o nové kolonizátory, ani když se poté v českých zemích objevili propagátoři odjezdu do Ruska, ale také z pustošivé Prusko-rakouské války, která se dotkla zejména obyvatel severních Čech a kvůli které si mnozí Češi uvědomovali potřebu nového začátku. Mnoho z nich volilo odjezd do carského Ruska. Nutno dodat, že Volyně byla pouze jednou z možných destinací pro odchozí Čechy, dalšími možnými kraji byl Kavkaz nebo Dálný východ (Vaculík 1997). V literatuře není reflektován panslavismus, i tento mezi obyčejnými obyvateli českých zemí málo rozšířený směr slovanské soudružnosti byl v myslích několika jednotlivců určitě částečným důvodem pro odchod do Ruska.

Po počátečních výhodách ze strany carského Ruska se režim zhoršil. Od 80. let 20. století probíhala rusifikace volyňských Čechů, která se zastavila díky všeobecným protestům proti carskému způsobu vládnutí v roce 1905. Během první světové války se na Volyni vystřídalo několik režimů, postupně zde byla carská, německá a rakousko-uherská, bolševická, polská, bolševická a nakonec opět polská nadvláda. V tomto mezidobí se dokonce vyskytly i autonomní ukrajinské vlády. Skoropadského vláda dosazená okupačními mocnostmi Rakousko-Uherska a Německa nebo vláda Symona Petljury, poprvé v samostatném tzv. Direktoriu, podruhé po dosazení Poláky. Po první

světové válce byla Volyně dne 18. 3. 1921 rozdělena tzv. Řízkým mírem na západní část spadající pod Polsko a na východní část patřící pod Sovětský svaz. Zatímco v západní části i přes snahu polonizovat Čechy existovaly demokratické tendence a režim se zhoršil až s nacionalistickou politikou Józefa Becka, ve východní části panoval diktátorský režim. Dne 17. 9. 1939 proběhlo čtvrté dělení Polska, západní část Volyně obsadila vojska Sovětského svazu a obě části Volyně se tak spojily pod jeho režimem. Toto období je charakterizováno zaváděním kolchozů a odvážením obyvatel na nucené práce do táborů na Sibiři nebo do jiných nehostinných krajů. Po dvou letech, 22. 9. 1941 napadla Sovětský svaz armáda nacistického Německa a obě části Volyně se dostaly pod nacistickou vládu. Dne 13. 7. 1943 došlo k vypálení Českého Malína, který má pro volyňské Čechy stejnou symboliku jako pro Československo Lidice či Ležáky. Bylo zavražděno 374 osob. Někteří z volyňských Čechů poukazují na skutečnost, že v samotných Lidicích bylo zavražděno méně osob, než v Českém Malíně. V celkovém počtu obětí nejsou započteny oběti z Protektorátu, které se před nacisty skrývaly právě v Českém Malíně, v takovém případě je celkový počet obětí 377 lidí (Hofman et al. 2004). Pro německý režim je dále významným likvidace židovského obyvatelstva a snaha o nucené nasazení všech obyvatel Volyně. V únoru 1944 se na Volyni dostávaly první jednotky Rudé armády a s nimi přišla také 1. československá samostatná brigáda, která se díky náboru volyňských Čechů zreorganizovala v 1. československý armádní sbor. Do československých jednotek nastoupilo 26,3 % procent (minimálně 10 526 lidí) všech Čechů na Volyni a tvořily téměř dvě třetiny celého sboru (Hofman et al. 2004). Po krvavých bitvách došlo v roce 1945 k první reemigraci volyňských Čechů-vojáků. V roce 1947 je následovali jejich rodinní příslušníci, starci, děti a jiní Češi, kteří nenarukovali do armádního sboru. Druhá nejmasivnější reemigrace tak čítala celkem 33 077 lidí (Hofman et al. 2004). V letech 1991–1993 proběhla třetí reemigrační vlna tzv. černobylyských krajanů, kteří se vrátili do své vlasti kvůli zasažení černobylyskou havárií (Ornst 2009). Tato reemigrace se týkala zejména vesnic Malinovka, Komarovka a Malá Zubovščina. Všechny tyto vesnice totiž patřily do Kyjevské oblasti a reemigrace v roce 1947 se týkala pouze Volyňské oblasti.

KONSTRUKT NARACE

Před samotným představením a vývojem česko-ukrajinských vztahů je vhodné si uvědomit určitou diskrepanci mezi literaturou a samotným vyprávěním respondentů a důsledky z ní vyplývající. Literatura zmiňuje carské výhody pro Čechy na Volyni (neplacení daní, náboženská svoboda, nenastoupení vojenské služby), ale zmiňována je také počáteční pauperizace, bydlení v zemljankách a podřadné postavení vůči Ukrajincům kvůli služebným pracím. Zmiňovány jsou také těžké počátky, klučené lesů nebo nutnost obydlení. Po počáteční pauperizaci se Češi snažili vylepšit svou pozici,

budovali si bytelnější obydlí, rozšiřovali chov dobytka a v zemědělství se jim dařilo díky vyspělým technikám. Vyprávění respondentů se v zásadní podobě od literatury neodlišuje, ačkoliv jsou vzpomínky na příchod předávány orálně od rodičů či prarodičů, zřejmě proto, že – řečeno v durkheimovském smyslu – literatura s volyňskou tematikou formuje jejich současné představy, které poté ovlivňují vyprávění (Mücke et al. 2007). Ovšem narace má romantizující nádech, který může být pouze upravený na úzus běžné řeči podle pravidel sociální interakce většinové společnosti (Halbwachs 2009). To je dobře vidět např. u respondenta č. 5: „*Ale tenk, v té době tam bylo carské Rusko. To asi [kašel] víte, že car vyzval Čechy. To bylo vlastně na jakémsi sněm Slovanském nebo něco takového. Byl v Moskvě nebo v Petrohra, Petěrburgu, nepamatuji, jak to bylo. (...) Ale tam se dohodli, protože ten car projížděl naší zemí a moc se jim líbilo, jak naši hospodaří tady, tak dohodli, že s, Palackej tenkrát byl na tom sněmu. Že přijme Čechy na území a že jim prodá velmi levně půdu tam.*“ Vyprávění je tak, ať už vědomě, či nevědomě, zjednodušováno, aby vše řečené chápali i lidé bez patřičné historické zkušenosti. Svou roli samozřejmě hrají i jiné faktory, např. zapamatovatelnost či časová úspornost. Při samotné analýze však nejde o kritiku narací respondentů ani o přesnost ve faktech, ale o význam řečeného konstruktů.

Narace a literatura se sice může lišit ve faktografických údajích, ale rozdílně interpretována je také pauperizace, přestože se jednalo spíše o kratší časový úsek v poměru k celistvé historii volyňských Čechů. U respondentů se tento úsek nereflektuje. Může to být způsobeno stylizací vyprávění, nezveřejňováním „bílých“ či „tichých“ míst, ovlivnění minulosti současnými postoji (Mücke et al. 2007), pocitem superiority celé minority vůči většinové společnosti či intergeneračním předáváním od rodičů či prarodičů.

ROZDÍLNÁ MENTALITA ČECHŮ A UKRAJINCŮ

Všechny tyto subjektivní podmínky směřují k upravení narací s cílem uchovat tvář skupiny i respondenta, tedy k vytvoření představy o lepších Čechích a horších Ukrajincích. Jedná se o komparaci rozdílných mentalit s důrazem na konativní činnost obou národů. Ukrajinci jsou leniví, špatní zemědělci, neznají vyspělé zemědělské techniky a jsou nevzdělaní a nekulturní národ, zatímco Češi jsou jejich pravým opakem – pracovití, dobří zemědělci, znají vyspělé techniky zemědělství a jsou vzdělaní a kulturní. Tyto rozdílnosti jsou příkladem subjektivních úprav ve vyprávění, ale vedle toho mohou existovat i objektivní rozdíly mentalit obou národů, Ukrajinci žili v carském Rusku a carský útlak spolu se zaostalostí Ruska a nízkým hospodářským a kulturním vývojem způsobil právě onu ukrajinskou lenivost. Nesnažili se o jakýkoliv politický nebo ekonomický vzestup v rámci rodiny ani v rámci skupiny, stačily jim pouze základní životní potřeby. Dobře to ilustruje následující příklad: „*Češi přinesli s sebou ze zahraničí lehké české pluhy, mlátičky, fukary, řezačky*

atd. Párem urostlých koní s lehkým pluhem Čech zorá denně dvě desjatiny¹; rolník (Ukrajinec – J. V.) párem svých vyzábých herek s těžkým pluhem obdělá za den sotva půl desjatiny. Čech 3–4x přeoraá svou půdu, mužik pouze jedenkrát. Proto i úroda Čecha je většinou čtyřikrát větší. Na své mlátiče Čech za dva týdny vymlátí své obilí a prodá je. [...] Rolník (Ukrajinec – J. V.) celou svou zimu mlátí obilí cepy. V tržní dny Čech jede do města na pěkném železném krytém voze zapřaženém párem urostlých, silných koní, prodá mnoho drůbeže, krásného čistého obilí, čerstvého voňavého másla; koupí koně za 300 rublů, krávu za 150 rublů. Rolník (Ukrajinec – J. V.) jede párem vyzábých koničků na dřevěném voze, prodá pracně špatně vyčištěné obilí, nekvalitní máslo, kupuju koně za 7–8 rublů.“(Volynskije eparchalnyje vedomosti 1891: 25 in Vaculík 1997: 39–40)

Taková mentalita Ukrajinců byla zapříčiněna důsledky carské politiky, mj. zrušením nevolnictví v carském Rusku až v roce 1861 nebo redistribučním předáváním půdy carským režimem, jakmile někdo z Ukrajinců nějakým způsobem získal více půdy (Vaculík 1997). Tyto důvody svádí k označení carského Ruska jako „zaostalého“. Lenivost Ukrajinců však způsobila skutečnost, že mimo práce měli spoustu volného času pro své vlastní potřeby, zábavy a sdružování. Nabízí se zde dokonce analogie se společností blahobytu, jak ji nastínil Lee a De Vore ve své klasické publikaci Kalaharští lovci a sběrači (Soukup 2009) s tím rozdílem, že Ukrajinci na rozdíl od Kungů netrávili čas hrami a zábavou, ale sdružovali se s jinými Ukrajinci a společně popíjeli, seděli u domu, či jinak trávili volný čas. Otázkou také je definice blahobytu: z pohledu západní civilizace ovlivněné „faustovským duchem“, kdy se jedinec individuálně snaží nashromáždit materiální zázemí a bohatství, a snaží se v konkurenci vyniknout nad ostatními (Spengler 2011), je příčinou blahobytu synonymum pro bohatnutí, zatímco použitím emického přístupu je v preliterárních společnostech příčinou blahobytu nashromáždění pouze tolika zdrojů, aby sloužily jako základní potřeby pro život, a volný čas se může trávit zmíněnou zábavou či jinými činnostmi nesouvisejícími s prací. Blahobyť je tak v západních i v preliterárních společnostech ve svém myšleném výsledku i ve způsobu jeho dosažení rozdílný. A i tato rozdílná mentalita mohla hrát svou roli u Čechů a u Ukrajinců, v naraci respondentů i v literatuře. Jsou zde však i jiné faktory.

Pokud rozlišíme geografické reálie, žili Ukrajinci ve své malé vesnici bez styku s okolními většími městy či vzdálenějšími vesnicemi, a tak zde nebylo moc šancí pro rozvoj, i další modernizační tendence, např. tisk a noviny jako prostředek komunikace a sociální interakce nebyl rozšířen, i vzdělání a industrializace byly na velmi nízké úrovni; politické reálie pak mohou být jasně definovány jako carský útlak a strach s ním spojený. Naproti tomu české země byly nejprůmyslovější zemí v rakouské monarchii, Češi měli vzdělání a tisk byl rozšířen. I modernizační prvky v obou zemích tak byly odlišné. Pravděpodobně

zde figurovaly všechny tři příčiny v koherentním spojení – odlišná mentalita, nemodernost a carský útlak.

Výsledkem tak bylo převrstvení obou národů: Minoritní Češi se stali elitou společnosti díky hospodářskému a kulturnímu vývoji, zatímco majoritní Ukrajinci byly v inferiorním postavení. Tento princip superiority a inferiority spolu s principem kulturních a vzdělaných a nekulturních a nevzdělaných vedl k definování proměn vzájemného vztahu. Zatímco respondenti zmiňují trvajících superioritu Čechů na Volyni, literatura sice po počáteční pauperizaci také zmiňuje elitní postavení volyňských Čechů, ale v momentě náboženské, jazykové a školské rusifikace jsou opět Češi na úrovni Ukrajinců. Po překlenutí rusifikace v 80. letech 19. století a v souvislosti s reformami v carském Rusku se volyňští Češi opět dostávají do elitního postavení, které bude trvat až do roku 1941. Z rusifikačních opatření zmiňují respondenti pouze náboženství, jelikož osvětluje jejich současné postoje, kdy je velká část volyňských Čechů pravoslavných. Naproti tomu se etnická minorita vždy identifikuje vůči majoritě a snaží se sama sebe utvářet do lepšího postavení (Prelič 2011).

KONFLIKTNÍ OBDOBÍ ČESKO-UKRAJINSKÝCH VZTAHŮ

Za polského režimu na západní Volyni bylo vědomí o elitním ekonomickém a kulturním postavení Čechů v myslích respondentů dogmatizováno. Avšak již v roce 1940 došlo k rozdělení Organizace ukrajinských nacionalistů na dvě křídla: umírněných melnikovců nazývaných podle Andreje Melnyka a radikálních banderovců nazývaných podle Stepana Bandery. Obě hnutí si kladla za cíl vytvoření samostatné Ukrajiny, melnikovci s pomocí nacistického Německa, banderovci vlastními silami. Oběma skupinám pomohl příchod nacistického Německa, rasová predestinace z německého pohledu upřednostňovala Ukrajince (Baberowski a Doering – Manteuffel 2008). Německo však s vyhlášením samostatné Ukrajiny nesouhlasilo, a tak byla vytvořena Ukrajinská povstalecká armáda² a cíl samostatnosti měl být dosažen násilnými akcemi a terorem na obyvatelstvu neukrajinské národnosti. Požadovalo se napravení multietnických vztahů ve prospěch Ukrajinců. Řečeno jazykem Ernesta Gellnera, ve východní Evropě se nekryl stát s národem, ale stát vznikl až pomocí násilného konfliktu (Gellner 2003). Násilné akce si vyžádalo přibližně 200 000 zabitých Poláků, a přestože banderovci nebyli primárně zaměřeni proti Čechům, bylo i tak zabito na 376 českých obyvatel, což je srovnatelné v poměru k počtu zabitým v Českém Malíně (374, respektive 377 Čechů); (Hofman et al. 2004) a menší než počet Čechů odvezených na Sibiř (spolu s Němci, Litevci a Rusy několik tisíc). Počet zabitých tak nebyl příčinou nenávisti k banderovcům, přesto je dodnes k banderovcům pocítována velká nesnášenlivost. Proč tomu tak bylo?

Německý režim kontroloval pouze nejdůležitější komunikace a větší města. Na ostatních částech Volyně pano-

¹Desjatina = 1,0925 ha.

²Ukrajinská povstalecká armáda (UPA) je zjednodušeně nazývána jako banderovci. Protože respondenti hovoří o banderovcích, budu UPA i v tomto příspěvku označovat jako banderovce.

valo bezvlády a právě taková politická situace se dotýkala i Čechů na Volyni, protože byli ve velké většině zemědělci a žili na vesnicích. V případě bezvlády se většinou vytvoří několik skupin s právem uzurpovat politický režim. Objevili se tak sovětské partyzáni Kovpakovci a Medvěděvovci, polská Armija Krajowa a ukrajinští melnikovci a banderovci (v UPA figurovali banderovci i melnikovci). Ve skutečnosti bylo na Volyni ještě více skupin. Ze všech popsaných skupin vykonávala násilné akce pouze Ukrajinská povstalecká armáda, jejich akce byly zaměřené proti polskému obyvatelstvu, kdy náboženská příslušnost ke katolictví byla zřejmě nevýznamnějším motivem. To se brzy rozneslo po celé Volyni a pochopitelně si jich všímali i volyňští Češi, kteří se tak banderovců obávali jako nejnebezpečnějšího prvku v období bezvlády.

Strach byl zřejmě primárním důvodem nenávisti k banderovcům, a protože německý režim rozdmýchal nacionalismus všech národnostních skupin na Volyni a teror vznikl právě z vůle banderovců, proběhla generalizace z této skupiny na Ukrajince a naopak. Tím pádem se brzy dostalo Ukrajincům označení pro banderovce. Respondent č. 7: „*Téměř každéj na dvoře měl studnu na těch vesnicích. A voni taky do jedné studny naházej vosmdesát lidí. Postřel je to, povražděj. A to eště, co já vim v jednom případě, zastřejej koně, i koně tam hodili navrch. Aby někdo, jó, nemoch vylézt. To byli zkur*ci jedny banderovský nó. Na méno jim nepřidu.*“

K pochopení česko-ukrajinských vztahů je nutné uvést i vztah superiority a inferiority těchto dvou národností. Češi v období let 1939–1947 ztratili své výsadní postavení a elitní hospodářské a kulturní postavení bylo utlumeno a likvidováno kvůli partyzánským akcím banderovců. Jinými slovy, elitní postavení Češi ztratili, protože v období let 1939–1947 nebylo hospodářské a kulturní postavení důležité a elitářství se dostalo pomocí otevřeného teroru a násilí do rukou Ukrajinců. Změna postavení skupin v celkové etnické struktuře Volyně tak byla vytvořena rozdílnými příčinami a nyní se národnosti v elitním postavení vystřídaly. Češi tak ztratili své elitní postavení ve prospěch Ukrajinců.

Nenávist vůči banderovcům je i dodnes ve vědomí respondentů hluboce zakořeněna, dokonce je silnější než k Němcům (Nosková 1999). I to je signifikantní, pokud si uvědomíme, že do armádního sboru vstoupilo minimálně 10 536 volyňských Čechů a vlastenectví v armádě se pěstovalo zvláště v kontrastu k nenáviděným Němcům. Dokonce se i v dnešní době u některých volyňských Čechů objevuje strach z banderovců i kvůli skutečnosti, že se po válce někteří z nich probjovali na západ. Z respondentů téměř všichni vyjadřovali nenávist vůči banderovcům a dva respondenti prozradili, že mají z banderovců dodnes strach.

ČESKO-UKRAJINSKÉ VZTAHY PRIMÁRNÍM KLÍČEM K POCHOPENÍ

Ačkoliv jsou pro literaturu česko-ukrajinské vztahy a jejich historická proměna velice podstatným faktorem a hrají

důležitou roli u volyňských Čechů, nejsou jejich hlavním identifikačním prvkem. Literatura se zaměřuje především na úlohu volyňských Čechů vzhledem k politice vládnoucího režimu. Takové zaměření je znamením ohraničenosti volyňských Čechů jako skupiny s malým nebo chybějícím důrazem na jedince. Je to pochopitelné, pokud si uvědomíme snahu postihnout dějiny volyňských Čechů jako celku, ale právě „chybějícího jedince“ a jeho vnímání, prožitky či historickou zkušenost mohou postihnout hloubkové rozhovory. Z narací respondentů je tak oproti literatuře možné vypořádat jasné vymezení vůči Ukrajincům. Příklad Čechů na Volyni, zemědělství, kultura, budování hospodářství, myšlení a jiné prvky jsou vždy v kontrastu k Ukrajincům. V období polské vlády 1921–1939 i v období měnících se režimů v letech 1939–1947 jsou Ukrajinci jedním z klíčových prvků v naracích, o pomyslné první místo se dělí právě pro charakteristiku politických režimů.

Proměna česko-ukrajinských vztahů se odráží od českého pocitu elity na Volyni, přes ztrátu elitního postavení až k nenávisti vůči banderovcům (Ukrajincům). I tak je však pocit superiority u volyňských Čechů stále zakořeněn. Po příchodu do Československa tento pocit ztratili, neboť ekonomický, kulturní i zemědělský pokrok na Volyni víceméně stagnoval, zatímco v Československu se vyvíjel, a proto se respondenti i další volyňští Češi vrací do minulosti, aby si pocit důležitosti neustále obnovovali. Literatura psaná samotnými volyňskými Čechy se výlučně zaměřuje na historii před druhou světovou válkou, zatímco jiné publikace o volyňských Čechích se zaměřují i na poválečnou historii této minority.

SEZNAM RESPONDETŮ

Respondent č. 5. – Žena, narozena v Mlynově, 86 let
Respondent č. 7. – Muž, narozen v Českých Novinách, 88 let

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BABEROWSKI, J. a DOERING – MANTEUFFEL, A. 2008 „The Quest for Order and the Pursuit of Terror: National Socialist Germany and the Stalinist Soviet Union as Multiethnic Empires.“ in Geyer M. a S. Fitzpatrick (eds.) *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*. Cambridge: University Press.
- [2] BITTNEROVÁ, D. 1999. „Nosková, H., Návrat Čechů z Volyně: Naděje a skutečnost 1945–1954.“ Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. *Lidé města* 1/1999: 176–179.
- [3] GELLNER, E. 2003. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- [4] HALBWACHS, M. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- [5] HOFMAN, J. et al. 2004. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství. *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu.
- [6] MÜCKE P. et al. 2007. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny.
- [7] ORNST, J. 2009. *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.
- [8] PRELIČ, M. 2011. „Conceptualization and Symbolization of Ethnic Identity: Serbs in Hungary,“ *Český lid* 3/2011: 230–261.
- [9] SOUKUP, M. 2009. *Základy sociální a kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy, o.p.s.

- [10] SPENGLER, O. 2011. *Zánik západu*. Praha: Nakladatelství Academia.
- [11] „*Volynskije eparchalnye vedomosti*“. 1891. in Vaculík J. 1997. *Dějiny volyňských Čechů I*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel
- [12] VACULÍK, J. 1997. *Dějiny volyňských Čechů I*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.

*Příspěvek je písemnou verzí přednášky, která zazněla na 7. mezinárodní studentské konferenci AntropoWebu podpořené ZČU v Plzni v rámci projektu SVK–2011–001. Publikace textu byla podpořena ZČU v Plzni v rámci projektu SGS–2011–031.